

Мищенко Н.О.

магістрантка

Огульчанська О.А.

кандидат філологічних наук,

ст. викладач кафедри української і зарубіжної літератури

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ПЕЙЗАЖ ЯК ЗАСІБ ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ У РОМАНІ ІВАНА БАГРЯНОГО «ЛЮДИНА БІЖИТЬ НАД ПРІРВОЮ»

***Анотація.** У статті проаналізовано характерологічну функцію пейзажу. Наголошено на тому, що у романі «Людина біжить над прірвою» пейзаж є невід'ємною складовою психологічного портрету головного персонажа.*

***Ключові слова:** роман, персонаж, сюжет, пейзаж, психологізм.*

Роман «Людина біжить над прірвою» неодноразово був об'єктом дослідження науковців, які зосереджували увагу на взаємозв'язку публіцистики і художності твору (О. Шапошникова), на проблемі вибору власної версії буття головного персонажа (І. Романова); досліджували специфіку моделювання мотиву втечі у романі (Д. Дем'яненко, Л. Йолкіна) тощо. Аналізу характеру літературного героя присвячена низка ґрунтовних досліджень відомих літературознавців (М. Бахтін, Л. Гінзбург, Л. Чернець та ін.). В інших дослідженнях ми звертали увагу на характерологічну функцію чужого простору в романі [5], аналізували своєрідність конфліктів у творі [6]. У нашому дослідженні ми зосереджуємо увагу на засобах характеротворення персонажів. Це роман про тоталітарну епоху, що зруйнувала не одне життя.

Іван Багряний був одним із тих письменників, які правдиво зображували сучасну їм епоху, не приховуючи вади суспільства та влади. «У художніх творах письменник відтворював правду життя, додатково використовуючи різноманітні прийоми та елементи поетикального характеру» – йдеться у статті про ще одного великого українського письменника Олександра Довженка. Ці слова характеризують і глибокий реалізм творів Івана Багряного [7, с. 97]. «Упродовж останніх десятиліть антропоцентризм літературознавчих розвідок детермінує осмислення дискурсивних практик, актуалізованих у художньому полі літератури, що

формували ідентичність людини та визначали масову свідомість тоталітарного соціуму» [8, с. 28].

Твір «Людина біжить над прірвою» – багатопроблемний, у ньому органічно переплелися морально-етичні, політичні, «вічні» проблеми, що роблять його актуальним і в наш час. «На сучасному етапі гостро постає проблема національної гідності українців, відродження духовних цінностей наших предків» [3, с. 114]. В образі головного героя Іван Багряний уособив найкращі риси вольової людини, здатної до самопожертви. Проте, як зазначав сам автор у зверненні до читача, Максим – це не якась унікальна людина, не герой – на його місці так чинила б будь-яка інша людина. Письменник проводить свого героя крізь пекло терору, часом геть виснаженого і зневіреного у своїх силах, часом – упевненого у тому, що йому вдасться перемогти зло. «Принципова життєва позиція робить Максима в абсурдному світі людиною без майбутнього, яка не має жодного шансу вижити» [2, с. 106]. Варто наголосити на тому, що Іван Багряний широко послуговується різними прийомами психологізації зображення образів.

У романі «Людина біжить над прірвою» характер головного персонажа Максима Колота є уже сформованим з самого початку. Упродовж розгортання подій письменник окремими штрихами увиразнює і підсилює сильні риси характеру Максима, наголошуючи на його принциповості, мудрості, силі духу. До важливих характеротворчих засобів зараховуємо власне портретну характеристику персонажа, пейзаж, інтер'єр, діалоги, реакцію персонажа на вчинки і репліки інших людей тощо. На нашу думку, варто зупинити увагу на пейзажі, що є одним із важливих засобів характеротворення, і увиразнює портрет Максима Колота.

Так, наприклад, важливим характеротворчим засобом у романі є природа, окремі пейзажні замальовки, що є не лише тлом, на якому розгортаються події, а й одним із структурних елементів характеротворення, сприяють кращому розумінню душевного стану персонажа. «Пейзаж – один з композиційних компонентів художнього образу: опис природи, будь-якого незамкнутого простору зовнішнього світу» [4, с. 542].

Проаналізувавши роман «Людина біжить над прірвою», нами було з'ясовано, що переважна більшість пейзажних картин відтінюють мінорний (переважно) чи піднесений (поодинокі приклади) настрій і впливають на загальний психологічний стан персонажа. Реалістичний пейзаж у романі є й об'єктивно-реалістичним, і суб'єктивним. Кольористика пейзажу – переважно у сірих, чорних тонах. Лише іноді, в ретроспективних картинах,

коли Максим Колот згадує своє дитинство чи приємні моменти життя, кольори набувають світлих відтінків. Автор часто акцентує увагу на порі року, погодних умовах і практично завжди – у поєднанні з описом людських страждань: «А по шляху, посеред вулиці, загрузаючи по коліна в грязюці, біжить боса й простоволоса жінка...» [1, с. 43]; «І тільки нові серії оглушливих вибухів, від яких лопалися перетинки в вухах, кляли людей знову на сніг» [1, с. 47]; «Люди, хто в чому встиг, панічно вилітали знову на левади, боячись бути приваленими стінами будівель, і так гиніли в снігу цілу ніч» [1, с. 49]; «На вулиці, якраз посеред великої калюжі звеліли: «Стої!..» [1, с. 58]; «Довго гойдалася машина в темряві по снігах і, здавалося, вже ніколи не прийде до якоїсь цілі» [1, с. 64]; «Грязюка була надто глибока, сили надто слабкі. Вона (жінка) відставала помалу, але все ще бігла і все хрестила, хрестила...» [1, с. 153]; «На шляху було йти тяжко, а на снігу та по ріллях ще тяжче – люди місили розквашений сніг чи глевку рілля, тупцяючись на місці» [1, с. 160].

Пейзаж досить динамічний, змальований дещо уривчасто, фрагментарно, що посилює психологізм твору. Колірна гама і загальний настрій пейзажу змінюється наприкінці твору і є символічним. Адже Максиму вдалося повернутися додому після багатьох днів поневірянь і переслідувань. Його душевний, психологічний стан змальовано автором на тлі відродження природи, пробудження її від зимового сну. Так і душа Максима – розквітла і заспокоїлася на рідній землі: «По садах цвіли вишні. По левадах пишалися кульбаби... Збомблене місто підводилося знову до сонця... Весна йшла переможно й весело, аж наче з вистрибом» [1, с. 289], «Його жадібна й уперта душа, його залізна воля, його тваринна жага цвісти й буяти взяли гору» [1, с. 290]. «... ясно-прозорий сонячний настрій, що наскрізь пронизував Максима. Джерело цього настрою, він розумів, було не в ньому самому. Воно було скрізь у природі навколо, воно чулося в диханні рідної землі...» [1, с. 291]. Душевне і духовне єднання з рідною землею надає Максиму Колоту сил, енергії, хоча він і розуміє, що його майбутнє невизначене остаточно, проте «...відганяючи від себе тривожні думки про це, Максим увесь віддавався відчуттю свого, нехай хвилинного й непевного, але справжнього людського щастя» [1, с. 292].

Таким чином, проаналізувавши роль і функції пейзажу у романі Івана Багряного, можемо дійти висновку, що пейзаж у поєднанні з іншими засобами характеротворення увиразнює і доповнює психологічний портрет головного персонажа.

Література

1. Багрянний І. Людина біжить над прірвою / передмова Н. Комар. Київ : Школа, 2009. 320 с.
2. Дем'яненко Д., Йолкіна Л. Специфіка моделювання мотиву втечі в романі Івана Багряного «Людина біжить над прірвою». URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21TN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Nvmduf_2016_2_22.
3. Землянська А.В., Кольцова О.Т. Сакральний простір роману М. Матіос «Солодка Даруся». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 52. С. 114–116.
4. Літературознавчий словник-довідник / авт.-уклад. Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та інші. Київ : Академія, 1997. 752 с.
5. Міщенко Н.О., Огульчанська О.А. Характерологічна функція чужого простору в романі Івана Багряного «Людина біжить над прірвою». *Українська література в загальноєвропейському контексті: зб. наук. пр.* 2019. №2. С. 166–170.
6. Огульчанська О.А., Міщенко Н.О. Своєрідність конфліктів у романі Івана Багряного «Людина біжить над прірвою». *Україна у світових війнах та локальних конфліктах ХХ – на початку ХХІ століття: зб. матеріалів ХІІ Всеукр. наук.-практ. конф. 20 листопада 2019 р., м. Харків*). С. 83–84.
7. Суховій Л.А., Шарова Т.М., Шаров С.В. Особливості кіноповісті О. Довженка «Україна в огні»: бачити, чути, відчувати. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, №1(40). 2019. С. 97–100.
8. Шарова Т.М. Літературний процес 20-х років ХХ століття і механізми формування політичного дискурсу. *European Applied Sciences*. №2. 2018. С. 28–30.